
Geboren in het veld van Efratha

Genesis 35:16-21 en 48:7

N.C. van der Voet

Philippe Claudel schrijft in *Grijze zielen* (Uitg. De Bezige Bij, Amsterdam 2011) over twee mannen die niet in staat zijn om gezond te rouwen. De hoofdpersoon is een politieman die levenslang bezig is met het raadsel van een onopgeloste moord op een meisje van tien jaar. De vermoedelijke dader heeft een kind gedood, een mooi meisje, Belle, hoogstwaarschijnlijk omdat ze hem te veel herinnerde aan zijn jong overleden vrouw. Dat is de reconstructie van de agent. Dan blijkt aan het einde van het boek de politieman niet veel anders in elkaar te steken. Hij vertelt dat hij de moordenaar is van z'n pasgeboren zoontje, geboren in de week van de moord op Belle. De rechtvaardiging van z'n daad luidt: 'Het was gewoon het enige wat ik kon doen en dat heb ik gedaan' (blz. 250). Deze man beleefde in 1917 in een door oorlog geteisterd Frankrijk een persoonlijk drama. Zijn geliefde vrouw Clémence stierf bij de geboorte van hun eerste kindje. De dokter kon het kind redden maar de moeder niet. Vanaf dat moment voelde hij zichzelf ook dood voor de rest van z'n leven (blz. 113). In de gapende leegte van z'n leven kon hij de aanwezigheid van zijn kind niet verdragen. Hij kon in het kind alleen maar de moordenaar van z'n vrouw zien. Hij bekent z'n overleden vrouw: 'Weet je, ik heb de kleine, ónze kleine, nooit een naam kunnen geven en zelfs nooit echt kunnen aankijken. Ik heb hem zelfs nooit gekust zoals een vader hoort te doen' (blz. 249).

Is het mogelijk voor een vader om gelukkig te zijn, als hij bij de geboorte van zijn kind zijn vrouw verloren heeft? Zonder aan dit persoonlijke drama tekort te willen doen, verbreed ik de thematiek. Is het sowieso mogelijk om te rouwen én gelukkig te zijn? Om verdriet te hebben én te lachen? Er zijn predikanten die 's morgens een begrafenis leiden en 's middags voorgaan in een huwelijksdienst. Kunnen ze bij beide plechtigheden oprecht zijn? Er is een tijd om te huilen en een tijd om te lachen, een tijd om te rouwen en een tijd om te huppelen (Pred. 3:4). Die tijden lijken bij de Prediker ná elkaar te komen. Maar als ze nu eens samenvallen? Kunnen ouders tegelijkertijd rouwen om een zoon die recent gestorven is en blij zijn met een dochter die vandaag trouwt? Nu maak ik het nog breder: wie de werkelijkheid tot zich laat doordringen van het persoonlijk leed maar ook van het grote lijden in deze wereld,

kan die tegelijkertijd nog vrolijk in het leven staan? Of is de constatering van de Prediker dat vreugde en verdriet elkaar afwisselen de hoogst haalbare troost? Deze meditatie verschijnt in de adventstijd en het is bijna Kerstfeest. Kunnen wij dat oprecht vieren, als ons eigen leven zwaar is? Hebben we iets te vieren en kunnen we iets vieren terwijl we van zoveel leed van anderen (dichtbij en ver weg) weten?

Het woord 'Kerstfeest' is expres gevallen. Dat brengt ons namelijk bij Bethlehem-Efratha (Micha 5:1) en zo bij Genesis 35. Jezus is geboren in of nabij Bethlehem in het veld van Efratha. Vlakbij Bethlehem-Efratha is eeuwen eerder Benjamin geboren. Ook zijn geboorte was bijzonder. Jacob is met zijn vrouwen en kinderen op de terugreis van Laban naar zijn eigen familie in het land Kanaän. Nadat hij Bethel, de plaats van de (hernieuwde) ontmoeting met God, verlaten had en richting Bethlehem koerste, staat er dat Rachel moest bevallen (Gen. 35:16). Ze zou haar tweede kindje krijgen. Dat dat haar zeer verheugde, mogen we concluderen uit haar vroegere verdriet over haar kinderloosheid. Toen Jozef, haar oudste, geboren werd, nam God haar schande weg en sprak ze direct de wens uit dat ze nog een zoon zou krijgen (Gen. 30:23, 24). De vroedvrouw roept daarom bij Rachels tweede bevalling, die moeizaam verloopt, juichend de woorden uit: 'Niet bang zijn, je krijgt weer een zoon!' (vers 17). Dit zijn de woorden die Rachel wel moeten stimuleren om vol te houden. Het gaat echter niet goed. Rachel sterft terwijl haar kind het leven ontvangt. Rachel, ogenschijnlijk bestemd om het leven van een gelukkige moeder te leiden, wordt uit het leven weggenomen. De vrouw die ooit uitgeroepen had dat ze liever dood zou gaan dan kinderloos blijven (Gen. 30:1), sterft als haar verlangen vervuld wordt. Wat een tragiek! Gods recente belofte (Gen. 35:11) dat Jacob een groot nageslacht zal krijgen, is geen belofte dat zijn vrouwen niet met smart kinderen zullen baren. Jacob begraaft haar langs de kant van de weg naar Bethlehem en richt een gedenkteken op. Wie nu in Israël bij Bethlehem komt, kan nóg het graf van Rachel bezoeken, al weet niemand of dit de precieze plaats is waar ze stierf. Als stammoeder van Israël wordt haar nagedachtenis in ere gehouden.

Hiermee is niet alles verteld. Toen Rachel al stervende was, gaf ze met haar laatste levensadem haar tweede jongetje een naam: Ben-oni. Dat kan vertaald worden met: kind van mijn pijn of verdriet. De jongen, naar wie ze met blijdschap had uitgekeken, werd haar persoonlijke ondergang, kind van haar smart. De juichkreet van de vroedvrouw werd overstemd door de pijnlijke schreeuw van Rachel. Daarmee tekende ze het leven van haar kind. Volgens de bijbelschrijver greep zijn vader echter in. Jacob was vertrouwd met het ver-

schijnsel naamswijziging. In Genesis 35:11 wordt gemeld dat God zijn eigen naam Jacob veranderd heeft in Israël. In 35:15 verandert Jacob zelf de naam van de plaats Luz in die van Bethel. In 35:18 wijzigt hij de naam van zijn kind. Elke nieuwe naam heeft een diepe betekenis. De strijder Gods die in het huis van God geweest was, noemt Ben-oni voortaan Benjamin. Dat betekent: zoon van de rechterhand. De rechterhand wordt geassocieerd met geluk en eer (Gen. 48:14, Ps. 80:18, Matth. 25:33). Het kind van verdriet wordt het kind van geluk, helemaal het tegenovergestelde!

Waarom deed Jacob dat? Antwoord: dat weten we niet, want het staat er niet bij. Wij weten bijna niets van zijn verdriet en hoe hij daarmee omging. Later komt hij nog wel terug op de dood van zijn geliefde Rachel (Gen. 48:7) als hij in gesprek is met Jozef, de onderkoning. We weten ook wel iets van zijn gevoelens voor de kinderen van Rachel. Hij had Jozef meer lief dan zijn andere zonen (37:3). Na de ‘dood’ van Jozef neemt hij Benjamin in bescherming en getuigt hij ervan dat het zijn eigen dood zal worden als hij Benjamin ook zal verliezen (Gen. 42:38). Terug naar de velden van Efratha. Waarom gaf Jacob het kind een andere naam?

Jacob kon aan drie mensen denken op de dag van rouw. 1. Hij kon zich richten op Rachel. Haar dood was voor háár het ergste. Dit was verschrikkelijk. Haar dood was bron van zuiver verdriet. 2. Hij kon zich richten op zichzelf. Hij moest zijn geliefde vrouw missen. Was zijn leven nu nog de moeite waard? Haar dood kon zo de bron worden van zelfbeklag. 3. Hij kon zich richten op het kind. Hij had dan toch maar een tweede zoon van Rachel gekregen! De HERE had genomen, maar de HERE had ook gegeven! Die jongen was een bron van blijdschap en hoop.

Ongetwijfeld heeft Jacob aan alle drie gedacht: aan Rachel, aan zichzelf en aan het kind. Uit de naamswijziging blijkt dat hij vooral het kind heeft willen zien. Hoezo eigenlijk? Ook dat weten we niet precies. Misschien heeft hij aan een aloude levenswijsheid gedacht: ‘het leven gaat door, ondanks...’ Mogelijk zat het inzicht erachter dat je een kind toch niet levenslang ‘kind van verdriet’ kunt noemen. Dan zou dat kind, elke keer als hij bij name genoemd werd, gestigmatiseerd worden als de doodsoorzaak van zijn moeder. Het ligt meer voor de hand om te denken dat Benjamin zijn gelukskind was omdat hij het kind van de geliefde vrouw was. In Benjamin leefde Rachel voort. Jacob had verdriet, maar dit kind zou zijn redding worden.

Philippe Claudel schrijft over een oudere man die gefascineerd is door een meisje dat op zijn overleden vrouw lijkt. Juist daarom kan hij niet verdragen dat ze blijft leven. Hoe komt dat? Omdat die man in zijn ellende verkeerd

kijkt. Hij ziet alleen zichzelf en wat hij mist en daardoor kan hij ook niet meer genieten van het geluk dat een ander in zijn leven kan brengen. Sterker nog, die moet dan ook dood. Die politieman ontspoord op dezelfde manier. Die kan de aanwezigheid van zijn eigen kind niet accepteren na de dood van zijn vrouw. Hij is zo vol van zijn eigen leegte (!) dat er geen ruimte meer is voor geluk. Niet voor zijn kind, niet voor hemzelf. Hij koos voor de dood van zijn kind, boven het leven. Aangrijpend is dat hij zijn jongen zelfs geen naam gegeven heeft en nooit gekust heeft. Daarmee heeft hij hem als het ware zelfs niet uitgewist. Als naamloos kind is hij er nooit geweest.

Neem dan Jacob! Ik weet niet hoe snel een vader in het Oude Oosten bij de geboorte van een kind betrokken werd. Ik stel me toch voor dat hij er, vanwege het sterven van Rachel, vlug bij geroepen werd. Als een mokerslag treft hem de dood van zijn vrouw. Hij pakt het kind op. De vroedvrouw zegt welke naam Rachel gegeven heeft. En Jacob schudt van nee. Hij kent het gewicht van een naam. Dit kind zal geen ongelukskind heten. Dit kind is zijn gelukskind. Hij heeft dan toch maar twee zonen van Rachel! Jozef had hij al. Ook Benjamin is van harte welkom.

Kan een vader op dezelfde dag zijn vrouw verliezen, verdriet hebben, een kind krijgen en gelukkig zijn? Kunnen verdriet en geluk beide aanwezig zijn? Ja, dat kan. Het is maar hoe die vader kijkt. Bij Claudel wint de wanhoop, want de rouw loopt vast in diepgevoeld zelfbeklag. Volgens Genesis 35 kunnen rouw en vreugde in Jacobs leven wél samengaan. Hij dacht aan Rachel en keek naar het kind. Hijzelf kwam op de derde plaats. Kan een willekeurig mens – een gelovige – op een willekeurige dag verdriet en vreugde tegelijk beleven? Ja dat kan, het is maar hoe hij kijkt. De oorzaak van het verdriet is er. Pijn en lijden hoeven niet gebagatelliseerd te worden. Iemand kan bij z'n verdriet vooral op zichzelf zien. Dat is begrijpelijk en de Bijbel laat ook ruimte voor de klacht – zie de psalmen maar – mits de klacht niet het laatste woord heeft. Dan loop je er namelijk in vast en ga je rare dingen doen. Zie *Grijze zielen* van Claudel. Wie zich in zijn verdriet óók durft te richten op het geluk dat hem wordt aangereikt, komt verder. Als Jacob treurde, hoefde hij maar even te kijken naar zijn spelende kind. Natuurlijk, dat ventje herinnerde hem pijnlijk aan Rachel. Maar dat ventje herinnerde hem ook tot zijn grote vreugde aan Rachel. Er is een gelukskind geboren bij Bethlehem.

Kunnen mensen verdriet en vreugde tegelijk beleven? Ja dat kan, het is maar hoe ze kijken. Laten ze uitkijken voor zelfbeklag door te midden van het verdriet ook te zien op het geluk dat God aanreikt. Dat maakt het verdriet niet kleiner, maar laat er wel een ander licht over schijnen. Voor Jacob was het geluk-in-het-ongeluk: er is voor hem een kind geboren in het veld van Efratha,

bij Bethlehem. Laat dat nou ook het geluk-in-het-ongeluk zijn voor ieder die in God gelooft en in zijn Zoon Jezus Christus.

Het is een associatie, maar ze is wel heel mooi. Zien we in Genesis 35 iets van Christus? Jazeker. De velden van Efratha doen ons denken aan het andere gezin dat op weg was naar Bethlehem. Een man met zijn ondertrouwde vrouw, hoogzwanger. In de buurt van de plek waar Rachel stierf, heeft Maria haar eerste kind gebaard. De Here Jezus werd dus geboren vlak bij een klein kerkhof. Omringd door duisternis en dood, kwam Hij als gelukskind. ‘Benjamin’ was ook een prachtige naam voor Hem geweest! Hij kwam in de wereld om geluk te brengen in het koude leven van grijze – zwarte! – zielen. Zelfs Paulus, een moordenaar, mocht erin delen (1 Tim. 1:15). Als het leven van een mens verdrietig is, zeggen wij in de adventstijd en met het Kerstfeest tegen elkaar: het leven is moeilijk, maar denk aan het Kind dat geboren is in het veld van Efratha. Er is meer dan gebrokenheid. Er is meer dan kwaad en zonde. In onze leegte komt een zuiver, hemels geluk.

Maria heeft geluk gehad. Zelfs zonder vroedvrouw heeft ze de bevalling overleefd. Door haar ziel zou een ander zwaard gaan. Rachel stierf en haar kind mocht blijven leven. Jezus zou later sterven terwijl zijn moeder mocht blijven leven. Wat is nou dat geluk dat Hij bracht? Zijn geboorte, zijn sterven, zijn opstanding, zijn hemelvaart, zijn Geest, staan garant voor eeuwig léven. Dat begint nu voor wie zich niet opsluit in z’n eigen leegte, maar zijn hart opent voor de Ander. Dat mag een mens vasthouden, juist als hij het moeilijk heeft. De Here Jezus is nu gezeten aan de rechterhand (!) van God de Vader. Zalig zijn zij die in Hem hun heil en hoogste geluk vinden.